

ROMÂNII DIN REGATUL MEDIEVAL UNGAR ȘI DECIMELE BISERICESTI. PE MARGINEA UNUI DOCUMENT DIN „ACTA ROMANORUM PONTIFICUM“*

VIOREL ACHIM

1. Între documentele inedite care interesează istoria României publicate în monumentală colecție „*Acta Romanorum Pontificum*“ se află unul care concentrează o informație istorică semnificativă pentru raporturile bisericii catolice cu populația ortodoxă românească din Ungaria medievală, ca și pentru politica confesională a regalității ungare în teritoriile românești încorporate regatului. În același timp el este revelator pentru realitățile etnice și confesionale din Banat în evul mediu. Documentul în cauză, publicat în volumul XIII, tomul 2, este o scrisoare pe care antipapa Ioan XXIII o adresează din Konstanz, la 15 ianuarie 1415, arhiepiscopului de Strigoniu (Esztergom), pentru investigarea și rezolvarea unei plângeri privitoare la un abuz al episcopului de Cenad. Este vorba de o plângere făcută de fiii (nenominalizați) ai unui nobil Dimitrie Dan în legătură cu perceperea de către episcop, de la locuitorii mai multor sate românești aflate în stăpânirea lor, a decimelor bisericesti de care respectivii țărani fuseseră scutiți de către regele Ludovic I de Anjou. Ioan XXIII cere curmarea acestui abuz din partea episcopului¹.

Interesul și caracterul unic al documentului constă în principal în rezumarea plângerii adresată de fiii nobilului Dimitrie Dan, în care aceștia au arătat originea situației pe care o încalcă episcopul de Cenad. Astfel se precizează că satele românești în cauză, situate undeva în dieceza Cenadului, au fost donate de către regele Ludovic I înaintașului petenților, un anume Dan, odată cu convertirea la catolicism, anterior el fiind „păgân“ (*qui tunc paganus erat*) — în realitate ortodox, „schismatic“. Întrucât locuitorii acelor părți erau ortodocși (*habitatores de ritu Grecorum*), regele a încuviințat pentru satele donate scutirea de la plata decimelor bisericesti, așa cum era obiceiul în acele părți (*quamdam consuetudinem habitatorum utriusque sexus illarum villarum*). Este arătată și motivația acestei practici: „pentru ca prin această [scutire] acești locuitori să ajungă mai ușor la mărturisirea credinței [catolice] și să nu se depărteze cu desăvârșire de la această credință dacă sunt siliți să plătească zisele decime“ (*ut ipsi habitatores eo facilius ad professionem eiusdem fidei pervenirent et ne si praefatas decimas solvere compellerentur ab eadem fide penitus resilirent*)².

* Varianta în limba franceză a acestui studiu a apărut în „*Revue Roumaine d'Histoire*“, XXXIII, 1994, nr. 1—2.

2. Indicațiile pe care documentul le dă în legătură cu satele în cauză sunt extrem de sumare. Se spune doar că ele erau situate în zona de jurisdicție a episcopiei de Cenad, iar în ce privește pe stăpânii lor feudali ne sunt indicate doar două nume, Dan și respectiv Dimitrie Dan, fără determinările care se practicau în epocă în actele emise de cancelaria regală. Cunoașterea tabloului patrimonial al comitatelor asupra cărora își exercita autoritatea religioasă episcopul catolic din Cenad, cât și a documentelor medievale bănățene, permite însă efectuarea identificărilor necesare mai bune înțelegeri a documentului din „*Acta Romanorum Pontificum*“.

Beneficiarul donației din partea regelui Ludovic I și, în același timp, antecesorul petenților din 1415, a fost românul Dan de Duboz. El este atestat prima dată în câteva documente regale din anul 1369 (*Daan Olachus noster de Dobaz*)³. Dan — ca de altfel și urmașii săi — a fost stăpânul unui domeniu feudal cu centrul la Duboz, sat situat în câmpia Banatului, pe valea Pogănișului, la cca. 35 km sud-est de Timișoara. Prin numărul de sate pe care le stăpânea în epoca lui Ludovic I, Dan de Duboz este trecut de istoriografia maghiară în categoria familiilor nobiliare mari ale regatului (cu domenii cuprinzând 40—58 sate)⁴. În 1462, când este zălogit, domeniul Duboz avea 44 sate⁵. A fost din acest punct de vedere cea mai însemnată familie românească din Banat și între cele mai avute familii românești din regatul medieval ungar.

În istoriografia maghiară, pornindu-se de la o presupusă (dar nedovedită) înrudire cu o familie de boieri munteni refugiați în 1359 în regatul ungar și donați de Ludovic I cu mai multe moșii situate în Banat⁶, într-o zonă învecinată cu Dubozul, s-a susținut că Dan ar fi fost originar din Țara Românească⁷. Nimic nu pledează, însă, pentru această origine. Dan va fi fost unul dintre cnezii locali confirmați în posesiunile lor de către regalitate și ridicați la condiția nobiliară. De altfel epoca lui Ludovic I se caracterizează prin efortul feudalității românești de a-și legaliza statutul feudal, prin obținerea confirmării regale, în fața alternativei deposedării de satele pe care până atunci le-au stăpânit în mod tacit, în temeiul dreptului românesc, care începe să fie eliminat odată cu transformările care se produc în epoca angevină în sistemul juridic al regatului⁸. Cum demonstrează documentele bănățene, o „donație“ regală într-o astfel de situație de regulă nu însemna altceva decât o confirmare a stăpânirii mai vechi, confirmare făcută fie cu titlu nobiliar, fie cu titlu cnezial. În cazul lui Dan de Duboz, și el desigur beneficiar al unor astfel de „donații“, considerăm însă ca certitudine faptul că el a primit în stăpânire, printr-o donație efectivă, și sate pe care anterior nu le deținuse⁹.

Când a avut loc donația regală în favoarea lui Dan de Duboz nu putem ști cu precizie, în condițiile în care diploma respectivă nu s-a păstrat. Anul 1369, când personajul e amintit pentru prima dată, este termenul *ante quem*. Putem presupune că a doua jumătate a deceniului șapte, când în contextul activei politici sud-estice a lui Ludovic I¹⁰ românii bănățeni au reprezentat un factor militar însemnat pentru regalitatea angevină, a fost momentul care a putut prilejui afirmarea lui Dan, a cărui condiție militară este amintită expres în documentele din 1369 și 1371, și, în consecință, răsplata regală. Evoluția familiei lui Dan de

Duboz este ilustrativă pentru destinul unei părți a feudalității românești din Banat, care a colaborat cu regalitatea angevină și s-a adaptat rapid noilor rânduieli impuse de aceasta, obținând statutul nobiliar și păstrându-și stăpânirile.

Familia de Duboz a fost implicată în evenimentele politice și militare ale timpului. Ladislau și Mihail, fiii lui Dan, au participat la luptele interne din Ungaria care au urmat morții lui Ludovic I, luptând în tabăra lui Ladislau de Durazzo, fiul lui Carol asasinat din ordinul reginei, cetele lor alăturate lui Ioan Horváthy fiind înfrânte într-o luptă dată în părțile Timișoarei în 1387¹¹. Mai multe documente din acel an amintesc de „trupa mare de români“ (*gentem grandem Olachlem*) adunată atunci în districtul Beregsău în sprijinul partidei lui Horváthy¹², fapt care ascunde, probabil, o răscoală de amploare a românilor din Banat, ce va fi fost determinată de politica dură antiromânească și anti-ortodoxă a lui Ludovic I. Se pare că cei doi frați au beneficiat de amnistia decretată de noul rege Sigismund de Luxemburg, întrucât documentele îi consemnează și ulterior¹³.

Dimitrie Dan — de fapt Dimitrie fiul lui Dan — din documentul papal din 1415 este un alt fiu al lui Dan de Duboz, și el este amintit în mai multe documente interne, începând cu 1371 și terminând cu 1428, când încă trăia¹⁴.

În ce-i privește pe petenții din 1415, prezentați ca „fiii nobilului Dimitrie Dan“, facem precizarea că ei nu sunt descendenții direcți ai lui Dimitrie fiul lui Dan. Din documentele familiei de Duboz rezultă că Dimitrie nu a avut urmași, care altfel obligatoriu ar fi fost menționați. Credem că petenții din 1415 au fost Mihail, Ioan și Ladislau, fiii lui Mihail, fiul lui Dan, deci nepoții de frate ai lui Dimitrie. Ei au fost beneficiarii partajului domeniului Duboz din 1410¹⁵. (Un partaj mai mult teoretic, întrucât devălmășia rămâne până la 1462.) Cei trei erau de altfel singurii urmași din generația mai nouă ai familiei de Duboz. Dimitrie fiul lui Dan a fost începând cu ultimul deceniu al secolului XIV persoana cea mai importantă a familiei, și ca atare documentele relative la domeniul stăpânit indiviz îl privesc prioritar pe el. Astfel se explică și amintirea numelui său în actul papal din 1415.

Această familie (Dánfi sau Dobozi) poate fi urmărită documentar până la începutul secolului XVI¹⁶. Andrei Dánfi a îndeplinit în anii 1491—1492 demnitatea de ban de Severin¹⁷. De la sfârșitul secolului XV găsim membri ai familiei stăpânind moșii în comitatul Békés din estul Ungariei de azi¹⁸.

3. Menționarea în documentul din 1415 a confesiunii ortodoxe a locuitorilor satelor de pe domeniul familiei lui Dan este firească în condițiile în care jumătatea de răsărit a Banatului a avut în evul mediu un caracter etnic cvasicomplet românesc, și ea vine să demonstreze dacă nu eșecul, cel puțin succesul limitat al extrem de intensei acțiuni catolice desfășurate aici în timpul lui Ludovic I. Începând cu deceniul patru al secolului XIII, când dominicanii au acționat în „țara“ Severinului (ce includea și o parte din Banatul actual)¹⁹, Banatul a fost un teren de misiune catolică, desfășurată, cum afirmă un document papal din 1358 privitor la ridicarea unor biserici pe valea inferioară a Mure-

șului, *in medio Olachorum, inter nationes protervas*²⁰. La mijlocul secolului XIV asistăm la o acțiune concertată a regalității angevine și a minorităților (franciscanilor) din vicariatul Bosniei în direcția convertirii la Biserica romană a românilor din Banat. Minoritățile au întemeiat în această zonă locuită de „schismatici“ nu mai puțin de opt clăstire: Severin, Orsova, Caransebeș, Cheri, Cuiеști, Armeniș, Cuvin și Haram²¹. Pentru regalitate activitatea misionară era subordonată, de fapt, așa cum s-a demonstrat, unor scopuri politice clare, convertirea urmând să asigure obediența populației ortodoxe și deci întărirea regatului²². Valoarea strategică deosebită pe care a dobândit-o Banatul în contextul politicii expansioniste înspre Țara Românească și Bulgaria a făcut ca aici ofensiva generală a regalității angevine împotriva românilor din regatul ungar și a confesiunii lor ortodoxe — cu consecințe de durată mai ales asupra statutului social și politic al românilor din voievodatul Transilvaniei —²³ să fie potențată de măsuri de această natură cu caracter local, care, chiar dacă sunt discutabile sub unele aspecte, inclusiv în ce privește efectele concrete, evidențiază atenția cu totul specială care a fost acordată atunci acestei provincii. Ordinul de capturare a preoților ortodocși din comitatele Caraș și Keve — chiar dacă era limitat la preoții slavi refugiați din sudul Dunării — din anul 1366²⁴ și controversatul ordin prin care regele Ludovic I condiționează deținerea de moșii în districtul Sebeș (Caransebeș), cu titlu nobiliar sau cnezial, de apartenența la biserica catolică²⁵, dovedesc acest lucru.

Rezultatele intensei propagande catolice desfășurată în Banat și a măsurilor cu caracter administrativ care uneori o însoțeau sunt greu de judecat, dar se pare că ele au fost modeste. La 1333—1335 arhidiaconul de Sebeș (Caransebeș), care acoperea întreaga regiune de la est de Timișoara și până la hotarul Transilvaniei istorice, unde sunt atestate sute de sate, avea doar 10 parohii,²⁶ aproape toate situate în centrele unde rezidau reprezentanții puterii regale, parohii care asigurau sume mici în contul decimelor, dovadă a numărului mic de enoriași pe care-l aveau. În epoca lui Ludovic I convertirile la catolicism au fost mai mult individuale și s-au limitat în primul rând la elita românească, adică la cnezi (sau o parte a lor), care, chiar dacă nu vor fi fost amenințați, în caz contrar, cu pierderea satelor — așa cum prevedea amintitul ordin al lui Ludovic I pentru districtul Caransebeș —, erau totuși mai sensibili la evoluțiile susceptibile să le asigure un statut socio-juridic similar nobilimii regatului. Trecerea lui Dan de Duboz la catolicism, pe care o consemnează actul pontifical din 1415, este un astfel de episod. Spre deosebire de alte zone²⁷, treceri la catolicism ale unor colectivități întregi în Banatul secolului XIV nu par să se fi produs. În mediile catolice partea de răsărit a Banatului actual oferea imaginea unui teritoriu ortodox. Un act contemporan cu cel privitor la locuitorii satelor de pe domeniul Duboz, din anul 1409, prin care antipapa Alexandru V acorda unui solicitant arhidiaconatul Sebeșului (Caransebeș), recunoștea explicit caracterul ortodox al regiunii²⁸.

4. Obiectul litigiului din 1415 îl constituie plata sau neplata decimelor catolice de către satele de pe domeniul Duboz. Nobilii prezintă pretenția episcopului de a i se plăti decima ca un abuz, satele respective

beneficiind de o scutire în acest sens încă din momentul donației regale în favoarea lui Dan.

4.1. În legătură cu scutirea dată de regele Ludovic I de care amintesc documentul ne punem întrebarea dacă ea a putut exista într-un act regal de donație, așa cum sugerează scrisoarea papală din 1415. În diploma ungară a secolului XIV nu cunoaștem un caz de acest fel, adică intercalarea în diploma regală a unei referiri exprese la confesiunea ortodoxă a țăranilor din satele donate și, în plus, la scutirea lor de la plata decimelor catolice. Credem că cel mai probabil o consemnare scrisă a „scutirii“ nu a existat și că, în realitate, fiii lui Dimitrie Dan invocă situația de fapt preluată de antecesorul lor încă din momentul în care a intrat în stăpânirea satelor donate lui de către Ludovic I și perpetuată până la 1415. Invocarea de către nobili în fața pontifului a autorității prea-catolicului rege apare ca firească în acea epocă.

4.2. Decimele (*decimae personales* și *decimae reales* sau *praediales*)²⁹ erau o obligație pe care catolicii o aveau față de Biserică. În condițiile expansiunii politice a Occidentului în secolul XIII a apărut problema poziției ortodocșilor din statele catolice față de decime. Conciliul Lateran IV (1215) a statuat în canonul 53 obligația ortodocșilor de pe pământurile stăpânite de feudalii catolici de a plăti bisericii catolice decima³⁰; și există o mulțime de scrisori papale destinate teritoriilor din Orientul ortodox care îndeamnă la respectarea acestei obligații³¹. Se pare însă că puterea laică, ce își promova în primul rând propriile interese, nu s-a angajat întotdeauna în acest sens.

În ce privește situația din regatul ungar³², poziția ortodocșilor, și în primul rând a românilor, față de decime este o problemă deosebit de complexă. Abordările existente³³, utile, nu surprind în totalitate acest fenomen, cu evoluția în timp și cu diferențele regionale. Acumulările documentare și de interpretare din ultimul timp asupra acestui din urmă aspect, dar și introducerea în circuitul științific a unor noi izvoare privitoare la problema specială a decimelor — (cum este și documentul nostru din 1415) — oferă o altă bază pentru studierea problemei poziției românilor din regatul ungar față de decimele catolice. Vom schița doar elementele pe care le considerăm esențiale pentru problema decimelor, susceptibile de a contribui la lămurirea situației concrete a satelor de pe domeniul familiei lui Dan de Duboz.

În Ungaria medievală nu a existat o hotărâre expresă de scutire a ortodocșilor de la plata decimelor, dar în practică *in general* ea a funcționat. Concesia era compensată de existența unor obligații specifice, proprii, față de stat, pe care populația catolică nu le avea. În cazul românilor — atât în voievodatul Transilvaniei, cât și în Banat și în alte zone ținând de regat — sarcina lor specifică era quinquagesima³⁴. Documentele secolului XV relevă însă că au existat români ortodocși care plăteau decime bisericii catolice. În afara românilor de pe „pământul crăiesc“ (*fundus regius*), ci o situație specială sub multe aspecte, supuși se pare încă de la început de către sași la plata decimei și, ca atare, scutiți de quinquagesimă³⁵, e vorba de (1) românii de pe domeniul episcopiei catolice de la Alba Iulia (*Valachi episcopales et ecclesiastici*) și (2) de cei din așa-numitele *terrae christianorum*. Statutul fiscal al acestor categorii de așezări față de biserica catolică a fost reglemen-

tat în timpul lui Sigismund de Luxemburg și Matia Corvin, prin porunca regală din 1 iulie 1426³⁶ și respectiv ordinul din 8 aprilie 1468³⁷. În primul caz (al românilor de pe domeniul episcopiei Transilvaniei) măsura este justificată în actul amintit prin cheltuielile mari pe care episcopul și capitlul trebuiau să le facă cu întreținerea banderilor³⁸, iar românii din *terrae christianorum* sunt supuși decimei în virtutea faptului că respectivele sate, înainte de a fi ajuns să fie locuite de români aparținuseră catolicilor, plătind deci decima³⁹.

Este o problemă dacă aceste situații speciale au fost valabile doar pentru voievodatul Transilvaniei — la care se referă special cele două dispoziții — sau dacă ele au privit și pe românii (în general ortodocșii) din restul regatului medieval ungar. Z. Păclișanu afirmă că românii din afara Transilvaniei erau scutiți de plata decimei, indiferent de originea satelor în care locuiau⁴⁰. Însă cel puțin pentru sfârșitul deceniului șapte al secolului XV realitatea a fost alta. Un document din 1469 (aflat la Arhiva Națională Maghiară și publicat doar fragmentar, într-un alt context) se referă tocmai la *terrae christianorum* din comitatul Arad pentru care episcopul din Cenad cere plata decimelor⁴¹. Se pare că Matia Corvin, în cadrul politicii sale vizând veniturile bisericii⁴², a încercat o reglementare a decimei pentru această categorie de sate din întregul Regat. Până la urmă ea s-a limitat la Transilvania; legea din 15 iulie 1481 care reglementează decimele în Ungaria (nu însă și în Transilvania, unde situația era alta) prevedea scutirea sârbilor imigranți și a celorlalți schismatici de la plata decimelor⁴³.

Important de stabilit este vechimea obligației pentru cele două categorii de sate ortodoxe. Se afirmă că până la amintita poruncă a regelui Sigismund în general românii din regatul ungar nu plăteau decima catolică⁴⁴. Credem însă că, dacă nu sarcina efectivă, cel puțin încercările de a supune pe ortodocși la plata decimelor sunt ceva mai vechi. O scrisoare papală din 1354 cere regelui Ludovic I să intervină pentru ca schismaticii din arhiepiscopia de Calocsa (Kalocsa) — în a cărei jurisdicție intrau și teritoriile sud-slave ale regatului — să plătească bisericii decimele pe care le refuzau⁴⁵. Acesta este un indiciu al încercării de a impune pe ortodocși la plata decimelor. Încercarea pare să fi venit mai degrabă din partea papalității (Inocențiu VI). Nimic nu denotă că politica antiortodoxă a lui Ludovic I, cu toate excesele ei, a avut și o astfel de componentă. Dimpotrivă, preocupat de succesul prozelitismului catolic, Ludovic a extins scutirea de decimă și la noii convertiți⁴⁶, chiar dacă regele ungar era beneficiar direct al decimelor⁴⁷. Prin aceasta Ludovic I continuă grija predecesorului său, exprimată în 1328⁴⁸, ca decimele să nu fie o frână în calea adoptării confesiunii romane de către „schismatici”. Avem toate motivele pentru a afirma că în timpul lui Ludovic I plata decimei apăsa exclusiv asupra populației catolice.

4.3. Care va fi fost sub acest aspect situația satelor românești de pe domeniul Duboz la 1415, când episcopul de Cenad — e vorba de Nicolae Marczali, episcop între 1404—1423⁴⁹ — cere plata decimelor? Pretenția episcopului de a i se plăti decima trebuie să fi avut măcar formal o motivație. E greu de crezut că el a recurs la această măsură fără să aibă câtuși decât o justificare. Credem că așezările respective

nu puteau fi sate ortodoxe obișnuite, ca cele mai multe, întrucât și în timpul lui Sigismund acestea erau scutite de decima catolică. Un alt act papal din 1415, privind un ținut din sudul regatului ungar, prevede clar acest lucru⁵⁰. Satele de pe domeniul Duboz trebuie să fi avut un statut care să justifice o astfel de pretenție din partea episcopului.

Sugestii pentru reconstituirea acestuia poate oferi situația din voievodatul Transilvaniei, unde în aceeași epocă o parte a românilor ortodocși plăteau decima catolică. Cum am văzut, aici au existat în secolul XV două categorii de astfel de sate: satele de pe domeniul episcopiei de Alba Iulia și respectiv așa-numitele *terrae christianorum*. Satele lui Dan de Duboz și ale urmașilor săi evident că nu au aparținut episcopiei de Cenad, încât să se justifice o tentativă a episcopului de a le impune la plata decimei în condițiile în care un ordin regal similar celui din 1426 va fi fost dat și pentru episcopia de Cenad, sau printr-o extindere abuzivă din partea episcopului la dieceza sa a ordinului privind Transilvania.

Imprejurările de istorie mai vechi a satelor de pe domeniul lui Dan de Duboz relevă însă un element pe care considerăm că-l putem pune în legătură cu situația din 1415. În registrul decimelor papale pentru episcopia de Cenad din anii 1333—1335 în rândul parohiilor catolice din arhidiaconatul de Sebeș (Caransebeș) figurează în satul Duboz⁵¹. Este un indiciu că în acel moment aici era o așezare de „oaspeți“ (coloniști, maghiari sau de altă origine). Ulterior satul a ajuns în stăpânirea românului Dan, probabil prin donația regală din deceniul șapte la care face trimitere actul papal din 1415. În acest interval a putut interveni, în condițiile epocii, schimbarea caracterului etnic și confesional al așezării.

Raporturile etno-demografice în Banat în evul mediu, inclusiv dinamica lor, sunt un aspect rămas în afara cercetării cu adevărat științifice. Este însă indiscutabilă o anumită pulsație demografică dinspre munte în direcția câmpiei Banatului în cursul secolului XIV și ulterior. Ea este un element într-un proces demografic deosebit de complex — și care merită a fi cercetat în viitor — început încă la sfârșitul mileniului I, și care mai cuprinde: deplasarea unei populații românești din câmpie spre zonele muntoase ale Banatului consecutivă instalării țărilor maghiare în Pannonia și avansului acestora spre răsărit; instalarea în câmpie, alături de populația autohtonă, a unei populații maghiare, dar și de coloniști de altă origine; implantarea unor așezări de „oaspeți“ în zonele cu habitat dens și omogen românesc din jumătatea de est a provinciei. Pulsația demografică de care am amintit a putut duce în secolul XIV la reromânizarea unor microzone unde în secolele anterioare fuseseră constituite așezări cu populație catolică.

Dubozul va fi fost un astfel de caz. Fie prin popularea cu elemente românești, la mijlocul secolului XIV, a satului ajuns depopulat, fie printr-un proces natural de topire a populației sale în masa românească înconjurătoare, Dubozul și-a pierdut populația și parohia catolică⁵². Pretenția episcopului Nicolae Marczali la 1415 ca sate (numărul lor nu îl știm) de pe domeniul Duboz să-i plătească decimele nu poate fi străină de situația confesională inițială a Dubozului, ca și a satelor din jur care vor fi alcătuit parohia catolică de aici de la 1333—1334.

Decretele din secolul XV defineau *terrae christianorum* drept sate întemeiate de catolici și ajunse cu timpul să fie locuite de schismatici⁵³. Și întrucât decima era o sarcină ținând de pământ, ea continua să fie plătită și după dispariția populației catolice, de către ortodocșii stabiliți aici. De observat că ordinul regelui Matia Corvin din 1468 privitor la *terrae christianorum* din Transilvania nu introduce o nouă categorie de așezări, ci doar normează o situație deja existentă, autorizând totodată autoritățile provinciei (voievozi și vicevoievozi) să acționeze pentru strângerea decimelor datorate de satele respective, într-un moment în care beneficiarul decimelor era însuși regele. Dovadă este însăși invocarea în textul ordinului a tradiției⁵⁴. Situația specială a acestor români ortodocși este cu siguranță ceva mai veche, fără a-i putea surprinde însă concret începuturile⁵⁵.

Transformările prin care a trecut în secolul XIV Dubozul sunt similare celor din satele de pe *terrae christianorum*. Pretenția episcopului de Cenad la 1415 de a i se plăti decimele a vizat cu siguranță Dubozul și satele învecinate care la 1333—1334 alcătuiseră împreună parohia catolică consemnat în registrul decimelor papale.

Am văzut că *terrae christianorum* au existat și în afara Transilvaniei istorice. Actul din 1469⁵⁶ pe care l-am pomenit se referă la această categorie de așezări chiar în zona de jurisdicție a episcopiei de Cenad, anume în comitatul Arad. Însă dincolo de hotarele Transilvaniei plata decimelor de către ortodocși din satele foste catolice nu a fost o regulă. Mai multe documente vorbesc de scutirea schismaticilor de aici de la plata decimelor⁵⁷. Decretul regelui Vladislau II din 1495 lămurește credem situația. La art. 45 se spune că la granițele țării (regatul ungar propriu-zis, nu și Transilvania) sunt foarte multe locuri unde trăiesc sârbi, ruteni, români și alți schismatici „*in terris christianorum*“, care trăind după ritul lor nu au plătit până acum nici un fel de decime, deși prelații s-au silit să-i supună și pe ei la plata acestora. De aceea regele poruncește ca, întrucât decimele sunt patrimoniul lui Christos și trebuie deci luate numai de la creștini (catolici), iar nu de la schismatici, de acum înainte sârbii, rutenii, românii și alți schismatici să nu mai fie constrânși la plata decimelor⁵⁸.

Acțiunea episcopului Nicolae Marczali la 1415 ne apare ca o astfel de tentativă. Sarcinile militare pe care le avea episcopia de Cenad în epoca lui Sigismund de Luxemburg — conform unui plan al regelui datat în intervalul noiembrie 1432—ianuarie 1433 și conținând distribuția forțelor militare ale regatului, ele erau comparabile cu cele ale episcopiei de Alba Iulia⁵⁹, deși episcopia de Cenad era mult mai săracă în teritoriu și oameni — au obligat la căutarea unor noi surse de venit. Menționăm că încercarea nu este singulară. În anul 1500 episcopul de Cenad a cerut de la locuitorii din Caransebeș și Caran (azi Căvăran) decima, în locul celor patru denari anual de familie care i se plăteau până atunci⁶⁰. Procesul desfășurat în fața regelui a dat câștig de cauză orașenilor, cărora li se confirmă un privilegiu mai vechi, pe care episcopul a declarat că îl cunoștea, conform căruia ei erau scutiți de decimă, trebuind să plătească episcopului doar mica sumă amintită mai sus. Aici privilegiul la care se face trimitere înseamnă, evident, nu un act

scris, ci un obicei al locului, justificat de altfel în actul regal din 1500 prin rolul avut de cele două orașe în lupta antiotomană⁶¹.

5. Situația pe care o reflectă documentul din 1415 o considerăm o dovadă a existenței atunci a categoriei de așezări care începând cu 1468 sunt consemnate cu termenul de *terrae christianorum*. Chiar dacă nu avem o mărturie documentară explicită în acest sens, putem presupune că în timpul regelui Sigismund biserica catolică a încercat să impună la plata decimelor satele foste catolice, ajunse ortodoxe prin transformarea caracterului lor etnic.

Supusă unor cheltuieli tot mai mari și unor obligații sporite față de stat, în condițiile efortului militar al regatului la începutul secolului XV, biserica a fost preocupată de a găsi noi surse de venituri. Episcopia catolică a Transilvaniei a găsit o astfel de sursă în supunerea românilor ortodocși din satele aflate pe domeniul său feudal la o nouă sarcină, pe lângă obligațiile servile obișnuite, decima bisericească, așa cum arată documentul din 1 iulie 1426. Decimele plătite în Transilvania de românii de pe *terrae christianorum*, atestate prima dată în 1468, trebuie să-și aibă începutul tot în momentul în care episcopia își supune propriii iobagi români la plata decimei. Sunt două aspecte ale aceleiași realități. Actul papal privitor la satele de pe domeniul Duboz mărturiște că o încercare similară s-a produs atunci și în episcopia de Cenad.

În ambele regiuni a fost vorba inițial de măsuri cu caracter local luate de episcop. Documentul din 1415 permite să presupunem datarea lor în anii imediat anteriori acestei date. În Transilvania abia atunci când biserica nu a mai fost capabilă să asigure respectarea acestor măsuri s-a făcut apel la rege (cazurile din 1426 și 1468) și astfel situația *de facto* a fost consemnată în documente și a căpătat girul statului, însă fără ca măsura să fie generalizată la ansamblul regatului. În dieceza Cenadului, în ciuda unor strădanii ca cele din 1414 și 1469, tentativa de a impune satele ortodoxe la plata decimei nu s-a materializat. Este și acesta un aspect al particularismului zonal caracteristic epocii și al diferențelor care au marcat istoria medievală a românilor din Transilvania propriu-zisă și a celor din Banat, ca și din celelalte regiuni românești supuse coroanei Sf. Ștefan.

NOTE

1 *Acta pseudopontificum Clementis VII (1378—1394), Benedicti XIII (1394—1417), Alexandri V (1409—1410) et Johannis XXIII (1406—1415)*, ed. A. L. Tăutu, Roma, 1971, p. 248—250 (Fontes, Series III, Volumen XIII, Tomus II). Documentul mi-a fost semnalat de prof. dr. Șerban Papacostea.

2 *Ibidem*.

3 *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*, ed. E. Lukinich, L. Gáldi, A. Fekete Nagy, L. Makkai, Budapest, 1941, p. 216—217, 217. În 1371 el nu mai trăia: „quondam comes Daan de Dobaz” (Pesty Fr., Ortway T., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*, Pozsony, 1896, p. 120—121; în continuare: *Temes*).

4 Hóman B., Szekfű Gy., *Magyar története*, II, Budapest, 1939, p. 270.

5 Cf. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, Budapest, 1894, p. 33—34.

6 Pentru această familie vezi Maria Holban, *Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor și ilustrarea lor prin procesul Voya (1361—1378)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, 1962, p. 102—109.

7 *Documenta historiam Valachorum*, p. 141, nota 3. În fapt e vorba de o eroare ce pornește de la identitatea de nume între Ladislau fiul lui Dan de Duboz și unul dintre boierii munteni, considerați în mod greșit a fi fost una și aceeași persoană.

8 Pentru transformările prin care trec cnezii din Banat în secolul XIV, vezi Maria Holban, *op. cit.*, p. 57—132; ead., *Mărturii asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat din a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, II, 1957, p. 407—420.

9 Vezi mai jos 4.3.

10 Din bibliografia problemei: A. Huber, *Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer*, în „Archiv für österreichische Geschichte”, 36, 1885, p. 1—144; B. Hóman, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria, 1290—1403*, Roma, 1938; Gh. I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés roumaines au XIV-e siècle*, în „Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine”, XXVIII, 1947, p. 67—105; Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, 1956, p. 7—62.

11 Informație într-un document din anul 1408 (G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X₁, Buda, 1841, p. 663—664; E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I₂, București, 1890, p. 458 — în continuare Hurmuzaki).

12 *Documenta historiam Valachorum*, p. 328; *Temes*, p. 155—161; Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, III, Budapeșt, 1882, p. 165—169; Hurmuzaki, I₂, p. 302—305.

13 Pesty Fr., *A Szörényi bánság és Szörényi vármegye története*, III, Budapeșt, 1878, p. 12—13; Hurmuzaki, I₂, p. 333—334; Mályusz E., *Zsigmondkori oklevéltár*, II₁, Budapeșt, 1958, nr. 4004, p. 488; ș.a.

14 Pesty Fr., *Krassó*, III, p. 251—252, 265—266; Hurmuzaki, I₂, p. 441—442, 465—466; *Temes*, p. 120—121, 285, 300, 404—406, 420, 435, 437—438, 618—619; Mályusz E., *op. cit.*, nr. 4004 (p. 488), nr. 4563 (p. 562).

15 *Temes*, p. 429—431; îndreptări de lectură la Mályusz E., *op. cit.*, II₂, p. 382, nr. 7741.

16 Csánki D., *loc. cit.*; Lendvai M., *Temes vármegye nemes családjai*, I, Temesvár, 1896, p. 42—43.

17 Pesty Fr., *A Szörényi*, I, p. 287.

18 Karácsonyi J., *Békésvármegye története*, III, Gyula, 1896, p. 40—42.

19 A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Roma, 1859, p. 150—151; G. Fejér, *op. cit.*, IV₁, p. 84—86; Hurmuzaki, I₁, p. 153—154.

20 *Acta Innocentii PP. VI (1352—1362)*, ed. A. L. Tăutu, Roma, 1961, p. 206—210; *Documenta Romaniae Historica*, C, XI, București, 1981, p. 235—236.

21 L. Wadding, *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum*, IX, Quaracchi, 1932, p. 295—296; Blasius de Zalka et continuatores eius, *Cronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznæ et Hungariae*, în F. Toldy, *Analecta monumentorum Hungariae historica*, Pest, 1860, p. 234; E. Fermezdin, *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis s. Francisci Seraphici*, în „Starine”, 22, 1890, p. 12. Pentru prezența minorităților în zonă vezi și Ș. Papacostea, *Intregiri la cunoașterea vieții bisericești a românilor în evul mediu (secolul XIV)*, în idem, *Geneza statului în evul mediu românesc (Studii critice)*, Cluj-Napoca, 1988, p. 209—210.

22 Pentru politica confesională a lui Ludovic I, vezi idem, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les Roumains de Transylvanie: une nouvelle source*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 17, 1978, nr. 3, p. 389—407.

23 Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1945, p. 105; Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 399—401; I. A. Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV—XVI*, Cluj-Napoca, 1991, p. 21—23.

24 G. Fejér, *op. cit.*, IX₃, p. 543; Hurmuzaki, I₂, p. 132.

25 Ordinul nu s-a păstrat, ci este doar amintit în diploma regelui Sigismund pentru minorii din Caransebeș din 1428 (E. Fermezdin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica*, Zagreb, 1892, p. 127—130; Șt. Lupșa, *Catolicismul și România din Ardeal și Ungaria până la anul 1556*, Cernăuți, 1929, p. 93—97).

26 *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, I, Budapeșt, 1887, p. 148, 153, 159; *D.I.R.*, C, veac XIV, vol. III, p. 227, 235, 243—244.

27 Cazul românilor din ținutul Medieș (azi Medieșul Aurit, jud. Satu Mare), convertiți la catolicism, așa cum arată mai multe scrisori emise în 1377 de papa Grigore IX *Acta Gregorii PP, XI (1370—1378)*, ed. A. L. Tăutu, Roma, 1966, p. 434—450; Fr. Pall, *România din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj”, XII, 1969, p. 7—35).

28 *Acta pseudopontificum*, p. XVII.

29 „*Personales sunt [decimae], quae debentur ex negotiatione, artificio, scientia, militia, et hujusmodi, quae potius respiciunt ipsam personam, quam rem ipsam [...]. Decimae reales ac praediales [...], quae de frugibus terrae et animalium nutrimento persolvuntur*” (Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, ed. L. Favre, III, Paris, 1938, p. 24).

30 *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum*, ed. Antonio Garcia y Garcia, Città del Vaticano, 1981, p. 94.

31 Vezi Fr. Pall, *op. cit.*, p. 8, nota 4.

32 Câteva date privitoare la decime în regatul ungar la I. Batthyány, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium*, Alba Carolina, 1786, p. 80—87.

33 Z. Păclișanu, *Dismele (decimale) Românilor din Ardeal și Ungaria înainte de 1700*, în „Cultura Creștină”, V, Blaj, 1915, p. 455—461 (I), 488—491 (II). Vezi și Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 45—52; idem, *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV—XV*, Blaj, 1941, p. 70—72.

34 Vezi Al. Doboși, *Datul oilor (quinquagesima ovium). Un capitol din istoria economică a Românilor din Transilvania*, București, 1937.

35 Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 488—491. Vezi și Al. Doboși, *op. cit.*, p. 72 și urm.

36 G. Fejér, *op. cit.*, X₃, p. 213—214; Hurmuzaki, I₂, p. 400 (cu data greșită: 1398); pentru datare vezi Mályusz E., *op. cit.*, I, observația după nr. 5386, p. 596. Repetat ca: regat la data eronată 1425 (G. Fejér, *op. cit.*, X₈, p. 606; Hurmuzaki, I₂, p. 533).

37 A. Szeredai, *Notitia veteris et novi Capituli Ecclesiae Albensis Transilvaniae*, Alba Carolina, 1791, p. 103—104; Hurmuzaki, II₂, p. 182.

38 G. Fejér, *op. cit.*, X₃, p. 213; Hurmuzaki, I₂, p. 400.

39 Un decret al regelui Vladislav II din anul 1500, privind tot Transilvania, definește *terrae christianorum* ca „*terrae et vineae, quae prius a christianis cultae sunt et quas hunc illi (=schismatici) colerent et inhabitarent*” (A. Szeredai, *op. cit.*, p. 120; Hurmuzaki, II₂, p. 447). Vezi și Z. Păclișanu, *Criterii greșite* (recenzie la L. Makkai), în „Revista Istorică Română”, XIV, 1944, fasc. II, p. 197—199. Această categorie de așezări reprezintă o problemă de istorie socială și etno-demografică extrem de importantă, care este puțin cercetată; câteva considerații la E. Wagner, *Register des Zehnten und des Schaffnzigsten als Hilfsquellen zur historischen Demographie Siebenbürgens*, în vol. *Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn*, Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó. I. Herausgegeben von K. Benda, Th. von Bogyay, H. Glassl, Zs. K. Lengyel. München, 1987, p. 201 și urm.

40 Z. Păclișanu, *Dismele*, p. 258 și urm.

41 Dl. 93 397. *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1458—1490*, ed. F. Döry, Gy. Bónis, G. Érszegi, Zs. Teke. Budapest, 1989, p. 176, nota 2 la art. V al decretului din 29 septembrie 1468.

42 Vezi în decretule regelui Matia Corvin: *ibidem*, p. 102 (anul 1458), p. 186—187 (1470), p. 193 (1471), p. 216—217 (1474), p. 242 (1478), p. 246—251 (1481), p. 290 (1486). Date despre politica de reglementare a decimelor la G. Adriányi, *Die Kirchenpolitik des Mathias Corvinus (1458—1490)*, în „Ungarn-Jahrbuch”, 10, 1979, p. 91—92.

43 *Decreta Regni Hungariae... 1458—1490*, p. 244—251, mai ales p. 247.

44 Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 456 (autorul consideră greșit ca dată a documentului „1398 sau puțin înainte”). „O parte a românilor transilvăneni, fie și ortodocși, a ajuns, în secolul XV, tot mai mult sub sarcina dijmei ecleziastice...” (Fr. Pall, *op. cit.*, p. 8).

45 *Acta Innocentii PP. VI (1352—1362)*, p. 62.

46 În 1351 regele Ludovic a cerut și a obținut de la papa Clement VI scutirea de decime pentru schismaticii, păgânii și alții din Ungaria sau din vecinătatea ei, care vor trece la catolicism (*Acta Clementis PP. VI (1342—1352)*, ed. A. L. Tăutu, Roma, 1960, p. 290; *Documenta Romaniae Historica*, C, X, București, 1977, p. 40).

47 În 1356 papa i-a acordat regelui Ludovic I decimele din Ungaria pe trei ani pentru lupta contra păgânilor (tătari, lituani, ruteni), schismaticilor (sârbi) și rebelilor (din Italia); *Acta Innocentii PP. VI (1352—1362)*, p. 164—167, 167—169.

48 A. Theiner, *op. cit.*, p. 519—520; Hurmuzaki, I, p. 609.

49 K. Juhász, A. Schicht, *Das Bistum Timișoara-Temesvar. Vergangenheit und Gegenwart*, Timișoara, 1934, p. 44—45. Numele de călugăr al lui Nicolae Marczali a fost Dominic (Dosa). Episcopul de Cenad e amintit cu numele Nicolae într-un alt act al antipapei Ioan XXIII, din același an 1415 (K. Juhász, *Die Stifte der Tschanager Diözese im Mittelalter*, Münster in Westfalen, 1927, p. 242—243).

50 *Acta pseudopontificum*, p. 269—272.

51 *Monumenta Vaticana*, p. 148, 153; *D.I.R.*, C, veac XIV, vol. III, p. 227, 235. În 1333 Petru, parohul din Duhoz (*Dobos, Dubas*), a plătit 5 banali și jumătate, iar în 1334 18 banali.

52 Un proces similar de transformare a caracterului etnic al așezării, care parțial poate fi urmărit documentar, s-a petrecut la Caransebeș. Câteva date la R. Popa, *Caransebeș și districtul său românesc în secolele X—XIV*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 40, 1989, nr. 4, p. 353—370; mai ales p. 357—359 și 369.

53 Vezi nota 39.

54 „Vos (=românii — *n.n.*, *V.A.*) decimas, a medio vestri, ipsi capitulo, more alias consueto provenire debentes, eidem persolvere recusassetis” (vezi nota 37).

55 Vezi ipoteza noastră în 5.

56 Vezi nota 41.

57 Vezi Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 458—460.

58 Cf. *ibidem*, p. 459.

59 Episcopul de Cenad și episcopul Transilvaniei urmau să participe la apărarea țării fiecare cu câte o banderă (*Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301—1457*, ed. F. Döry, Gy. Bónis, V. Bácskai, Budapest, 1976, p. 418—419). Într-o variantă a proiectului păstrată într-o copie mai târzie, episcopul de Cenad e trecut cu 200 călăreți, iar episcopul Transilvaniei cu o banderă (*ibidem*, p. 427). Vezi și Hurmuzaki, I₂, p. 567—568.

60 Pesty Fr., *A Szörényi*, III, p. 129—131; Hurmuzaki, II₂, p. 449—450.

61 *ibidem*. Vezi și I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 63. La 1500, în urma unei evoluții pe parcursul câtorva generații, cel puțin populația Caransebeșului (pentru care avem informații) știm că era în cvasitotalitate românească și, credem, de confesiune catolică. Pentru prefacerile etnice de aici vezi trimiterea din nota 52.

1415 ianuarie 10, Konstanz

Antipapa Ioan XXIII poruncește arhiepiscopului de Strigoniu să investigheze plăngerea făcută de fiii nobilului Dimitrie Dan, conform căreia episcopul și capitulul de Cenad pretind ca locuitorii din satele românești aflate în stăpânirea acelei familii să plătească decimele bisericesti, de care fuseseră scutiți de către regele Ludovic I.

Johannes etc., venerabili fratri arhiepiscopo Strigonien, salutem etc.

Justis et honestis supplicum votis libenter annuimus illaque favoribus prosequimur oportunis.

Exhibita siquidem Nobis nuper pro parte dilectorum filiorum nobilis viri Demetrii Dan, militis, et universorum fratrum suorum armigerorum, Cenadien, dioecesis, petitio continebat, quod licet postquam olim clarae memoriae Ludovicus rex Ungariae quondam Dan animum ipsorum, Deo concedente, qui tunc paganus erat, ad fidei christianae devotionem converterat ac sibi plerasque villas valavhales, circa quemdam locum in dicto regno consistentem, quem praesentibus habere volumus pro expresso, denoverat, quamdam consuetudinem habitatorum utriusque sexus illarum villarum, qui quidem habitatores de ritu Graecorum seu alia secta, quam tunc incolae illarum partium colebant, fuerant, videlicet quod decimas praediales solvere minime tenebantur, annuit et promisit ad finem, ut creditur a nonnullis, ut ipsi habitatores eo facilius ad professionem eiusdem fidei pervenirent et ne si praefatas decimas solvere compellerentur ab eadem fide penitus resilirent, tamen venerabilis frater Noster modernus episcopus et dilecti filii Capitulum Cenadien ab eisdem habitatoribus decimas, tam personales quam praediales exigere et extorquere praesumpserint et praesumunt, in eorum habitatorum non modicum praeiudicium et gravamen.

Nos igitur, qui christianum populum adaugeri Nostris temporibus intensis desideriis affectamus et de praemissis certam notitiam non habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, Fraternitati Tuae, de qua in his et aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta mandamus, quatenus de praemissis omnibus et singulis diligenter te informes et si observationem ipsius consuetudinis ita esse reppereris ut praefertur, super quo tuam conscientiam oneramus, ipsam consuetudinem prout iusta est, studeas auctoritate apostolica confirmare. Contradictores auctoritate Nostra etc. Non obstantibus si praefato episcopo et Capitulo vel quibusvis aliis communiter vel divisim a Sede Apostolica sit indultum, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint, per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem.

Datum Constantiae, quinto Idus ianuarii, anno quinto. Stephanus de Prato.

(Acta pseudopontificum Clementis VII (1378—1394), Benedicti XIII (1349—1417), Alexandri V (1409—1410) et Johannis XXIII (1406—1415), ed. Aloysius L. Täutu, Roma, 1971, p. 248—250.)

Traducere:

Ioan etc., venerabilului frate arhiepiscop de Strigoniu, mântuire etc.

Incuviințăm cu plăcere închinarea rugămintilor drepte și cinstite și le dăm urmare cu sprijin potrivit.

Deoarece cererea adresată nouă de curând din partea iubiților fii ai nobilului bărbat Dimitrie Dan, oștean, și a tuturor fraților săi, slujitori înarmați, din dieceza Cenadului, cuprindea (faptul) că, deși după ce Ludovic, odinioară rege de strălucită aducere aminte al Ungariei, cu incuviințarea lui Dumnezeu convertise la cucernicia credinței creștine pe răposatul Dan, strămoșul lor, care pe atunci era păgân, și îi dăruise mai multe sate românești, într-un anumit loc aflat în zisul regat, pe care vrem să le aibe în chip lămurit prin (scrisoarea) de față, a incuviințat și la sfârșit a promis, ca să fie crezut de oricine, un anume obicei al locuitorilor de ambele sexe ai acelor sate, care locuitori fuseseră de ritul grecilor sau de altă sectă, pe care atunci (o) cinsteau locuitorii acelor părți, adică să nu fie datori deloc să plătească decimele prediale, pentru ca prin aceasta acei locuitori să ajungă mai ușor la mărturisirea aceleiași credințe (catolice) și ca nu cumva să se îndepărteze cu desăvârșire de la această credință, dacă vor fi siliți să plătească amintitele decime, totuși venerabilul nostru frate episcopul de acum și capitlul din Cenad al iubitului (nostru) fiu au cutezat și cutează să pretindă și să stoarcă de la acei locuitori decimele, atât (cele) personale, cât și (cele) prediale, spre nu mica lor pagubă și povară.

Așadar, noi, care în vremurile noastre căutăm cu dorință puternică să sporim poporul creștin, și neavând nici o știre sigură despre cele de mai sus, înduplecați de aceste rugăminți, prin scrisoare apostolică poruncim Frăției Tale, în care întru Domnul avem osebită încredere, atât în această cauză, cât și în altele, să te informezi cu grijă despre toate cele de mai sus și de fiecare în parte și, dacă vei afla că ținerea aceluia obicei este așa (cum se spune), (fapt) în privința căruia însărcinăm conștiința ta, să te silești să întărești în temeiul autorității apostolice acest obicei, după cum este drept. Împotrivorii autorității noastre etc. Fără a ține seamă dacă episcopului de mai înainte și capitlului sau oricărui altcuiva li s-ar fi îngăduit laolaltă sau în parte de către Scaunul Apostolic să nu poată fi puși sub interdict, suspendați sau excomunicați prin scrisori apostolice care nu fac deplină și anume pomenire, din cuvânt în cuvânt, despre o astfel de îngăduință.

Dat la Konstanz, în a cincea zi înaintea idelor lui ianuarie, în anul al cincilea (al pontificatului nostru). Stephanus de Prato.

LES ROUMAINS DU ROYAUME MÉDIÉVAL HONGROIS
ET LES DÎMES ENVERS L'ÉGLISE. EN MARGE
D'UN DOCUMENT D'„ACTA ROMANORUM PONTIFICUM“

(Résumé)

A partir d'un document émis à Konstanz, le 15 janvier 1415, par l'antipape Jean XXIII, concernant les habitants de plusieurs villages roumains situés dans le diocèse de Cenad (dans le Banat), l'auteur analyse dans cette étude le statut fiscal des Roumains (en général des orthodoxes) du royaume médiéval de Hongrie par rapport à l'Église catholique.